

«БІЗДЕРДЕ
МЫНАДАЙ БАР,
МЫНАДАЙ БАР!..»

2-бет

АЛТЫН-ВАЛЮТА
ҚОРЫН
ӘРТАРАПТАНДЫРУ
ҚОЛДАУ ТАПТЫ

4-бет

КОЛЛЕКТИВНОЕ
«ПОМЕШАТЕЛЬСТВО».
О том, как ЕНТ убило среднее
образование в Казахстане

12-бет

ҚАЗАҚҰНИ

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҚОҒАМДЫҚ - САЯСИ АПТАЛЫҚ

www.qazaquni.kz

qazaquni2000@gmail.com

2000 жылғы 11 тамыздан шыға бастады

№35 (801), 10 қыркүйек, 2018

КҮТПЕГЕН КЕЗДЕСУ

Әзілхан Нұршайықов аға туралы сыр

Демімен тас балқытар оңтүстіктің аптап ыстығын алмастырған ақ нөсер толастар емес. Қоңыр, сары түсті тасқын су асфальт жолдың ернеуіне дейін шапши көтеріліп, арна іздегендей. Машина біткен баяу жылжиды. Ауа бұлыңғыр. Кешкі бес шамасында асығып үйден шықтық...

8-9
бет

МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІҢ ТӘУЕЛСІЗДІГІ АТАЗАҢДА АЙҚЫН КӨРІНСІН!

МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІҢ МӘРТЕБЕСІН НАҚТЫ АНЫҚТАУ ҮШІН
КОНСТИТУЦИЯДАН 7-БАПТЫҢ 2-ТАРМАҒЫН АЛЫП ТАСТАУ КЕРЕК!

Биылдан бастап Алаштың рухани көсемі, тіл ғылымының атасы Ахмет Байтұрсынұлының туған күніне орай Қазақстан халқы Тілдері күні 5-қыркүйектен басталып отыр. Енді Тіл мерекесіне осыған орай әрі әлеуметтік желіде талап етіп жатқандардың сұранысын ескеріп, екі тілде жарияланған аталмыш АШЫХ ХАТ-ты оқырман қауымға қайта ұсынуды жөн санадық. Еліміз үшін ең өзекті мәселе болып тұрған Мемлекеттік тіл мүддесі үшін үн қосуларыңызды сұраймыз!

6-7
бет

МИНИСТРЛЕР ТАҒЫ ДА МҮЛТ КЕТТІ

Төл теңгеміз жыл сайын ғана емес, апта аралатпай-ақ құлдырап, құнсызданып барады. Инфляция деңгейі экономика мен қаржы саласына жауапты, білікті деп сенім артқан министрлеріміздің алдынала есептеп, белгілеген межесінен асып кетері бүгінгі өзінде белгілі болып отыр, ол үшін балгерге барып бал ашқызудың да қажеті жоқ.

3
бет

ДО КАКИХ ПОР СТРАНА БУДЕТ С НЕИСПОЛНЯЕМЫМИ ЗАКОНАМИ О ЯЗЫКЕ?!

ДВА ЯЗЫКА ДОЛЖНЫ ЗНАТЬ ТОЛЬКО КАЗАХИ?

10
бет

После операции Мукагали остался вне обслуживания на казахском языке в больнице №2 в казахской Астане. Об этом он написал на своей странице в Facebook, ища поддержки от друзей...

Абзал ҚҰСПАН:

ҚАНДАСТАРДЫ
ҚОРҒАҒАН
КЕЗДЕ ЖАСАРАЛ
ҚУАНЫШӘЛИН
ҚАСЫМЫЗДА
БОЛҒАН ЕМЕС!

5
бет

«БІЗДЕРДЕ МЫНАДАЙ БАР, МЫНАДАЙ БАР!..»

Мемлекет басшысы Нұрсұлтан Назарбаев Алматыда жұмыс сапарымен болды. Қала әкімі Бауыржан Байбек Елбасына көктемнен бері шаһардағы инфрақұрылымды қайта жаңғырту жұмыстары жасалған жүргіншілер мен велосипедшілер үшін ыңғайланған Абай және Нұрсұлтан Назарбаев даңғылдарын аралап көрсетті.

Президентке жалпы ұзындығы 8,7 шақырымға созылған қоғамдық көліктердің жылдам қозғалу желісі де таныстырылды. Алғаш болып Алматыда қолға алынған бұл жоба «Орбита» ықшам ауданы мен Ахмет Байтұрсынұлы көшелерінің арасын жалғайды. Енді қаланың бас жоспарын бір жерден реттеп отыратын орталық жұмыс жасамақ.

— Канада, Австралия, Мексика сияқты дамыған елдерде урбанизация 80 пайызға жеткен. Біздің елде ол 57 пайызға жетті. Ауыл халқы ірі қалаларға әлі де келеді. Сондықтан, осыған дайын болуымыз керек. Алматы, Астана және Шымкент сияқты қалалардың ішінде орын жоқ. Сондықтан сыртқы жағын дамытуға мән берген дұрыс. Көлік, жауу жүргіншілер жолынан бөлек, үй салуға жерлер

берілуі тиіс, — деді Елбасы қала басшысына.

Мемлекет басшысы келгенде біздің аймақ және қала басшыларының қимылына қарап қазақтың ардақты ақыны Сұлтанмахұт Торайғыровтың «Біздерде мынадай бар, мынадай бар!..» — деген өлеңі еске түседі. «Жақсыны көрмекке» дегенімізбен, таздың төбесіндей жалтыратып қойған жолдар мен арнайы әдемілеп безендірілген көшелерді аралатқанша, құрылысы бітпей жатқан «сақалды» нысандарды көрсетіп, түйіні тарқамай жатқан күрделі мәселерді неге айтпайды біздің әкімдер? Мысалы, осы Алматы қаласындағы Алатау

ауданында «Ұлжан», «Дархан» секілді ықшамаудандарда су және көріз жүйелерін жүргізу жұмыстары былтыр жыл аяғында бітуге тиісті еді. Жұмысты соңына жеткізбеген әкімдік ол туралы ұмытып кеткенге ұқсайды. Жоқ ондай кемшіліктерді Елбасына көрсетпейді. Өйткені, лауазымынан айырылып қалам ба деп қорқады. Соған қарағанда біздің әкімдер мен министрлер халыққа қызмет ету емес, өз бас пайдасы үшін мемлекеттік қызметке баратыны көрініп тұр. Президентіміз кемшін тұстарды көріп қатаң ескерту жасаса, жалпақтаған әкімдердің қимылы ширап, ортақ іс те алға жылжитын еді ғой.

ҚЫМБАТШЫЛЫҚ ҚЫСПАҒЫ

Елімізде жанармай, дәрі мен киім-кешек қымбаттап кетті. Алдағы екі жылда инфляция деңгейі қатты көтеріледі деген болжамдар да айтылуда. Бұл қарапайым халықтың тұрмысына теріс әсер ететіні белгілі.

Осы кезде елімізде баға үсті — үстіне қымбаттап жатыр. Мәселен, әуе билеттері 18,6 пайызға, дизель отынының қымбаттауы осы күні 17 пайыздан да асып кеткен. Киім-кешек те арзан дүние болмай барады. Бір аяқ киімнің өзі шамамен 6 пайызға қымбаттаған. Дәрі-дәрмек пен тұрмыстық заттардың құны да өсіп барады. Оған қоса, әуе, теміржол билеттері де осы күні шарықтап тұр.

Нарықтың осынша құбылуына кім кінәлі? Биліктің ресми дерегіне салсақ, Ресейге салынған санкция бәріне сылтау бола беретін түрі бар. Бірақ, мәселенің екінші жағы да бар. Жанар-жағар май мен өзге де тауарлардың барлығының басында ұлттық компаниялар отыр. Сондықтан, нарықтағы баға айырмашылығын солар қолдан жасайды деген пікір де айтылып жатыр. «Әрине, Ресейге келетін инвестицияның қысқаруы, рубльдің құлдырауы біздің импорттық өнімдеріміз бен теңгеміздің тағдырына әсер етпей қоймайтыны белгілі. Дегенмен, ұлттық компаниялар осыны сылтау қылып, өтірік бағаны көтермесе, инфляция дәлізін 4-6 пайыз деңгейінде сақтап қалуға болар еді» — дейді экономика сарапшысы Жангелді Шымшықов. Ал Монополияға қарсы комитет немесе тұтынушылар құқығын қорғау комитеті дегендер жағдайды ретке келтіруге шамасы жетпей отыр. Сондықтан, олардың құзыретін кеңейтіп, тікелей президентке бағынатындай қылу керек дейді мамандар.

КӨШ БАСТАҒАН «ҚАЗАҚ ҮНІ»

тәулігіне 50 мыңнан астам адам оқиды

«Қазақ үні» ұлттық порталы «Зеро» рейтингінде қазақ тілді ақпарат құралдарының ішінде көш бастап, қазақ, орыс тілдеріндегі 8078 сайттың ішінде 14-орынға тұрақтады. Сайттың қолданушылары тәулігіне 50 мыңнан астам адамды құрайды.

мемлекеттік мүддені қорғап, рухани құндылықтарымыз бен нағыз қазақтық діл мен тіл, дәстүрлі дін бағытындағы жұмысын күшейтіп, әділдік үшін күресе береді.

МЕКТЕПТЕ АҚША ЖИНАУҒА ҚАРСЫ БАҚЫЛАУ КҮШЕЙТІЛЕДІ

Елорда қаласының Білім басқармасы білім мекемелерінде ақша жинау фактілерін болдырмауға бағытталған акцияны іске қосты. «Алым-салыққа жол жоқ» шарасы «Астана - Адалдық алаңы» жобалық кеңсесімен бірлескен жоба.

«Егер білім беру мекемелерінде заңсыз әрекеттерге тап болсаңыз 55-68-83, 55-68-73 телефон номерлеріне хабарласуды сұраймыз», — деді Білім басқармасының басшысы Әнуар Жанғозин. Айта кетейік, қала мектептерінің қажеттілігі үшін бюджеттен 149 атау бойынша қаржы бөлінеді. Оның ішінде әкімшілік персонал үшін кеңсе заттары (бор, табельдер, мақтау қағаздары және т.б.), санитарлық тазалықты қамтамасыз ететін заттар, сантехникалық жабдықтар, спорттық тауарлар (доп,

торлар, канаттар және т.б.), құрылыс материалдары бар. Ал балалары балабақшаға баратын ата-аналар ай сайынғы төлемнен бөлек, келесі заттарды өз қаражаттарына сатып алулары тиіс: кеңсе заттарын (ермексаз, қатты қағаз, түрлі-түсті қағаз, қарандаштар, бояулар, фломастер, альбом, қайшы, желім және т.б.); жұмыс дәптерлерін (жоғары және даярлық топтары үшін). Бұдан бөлек, кезекшілік және демалыс күндері топтар үшін, дамыту және білім беру үйірмелері үшін ақы ата-ананың қалауы бойынша төленеді. Еске салайық, 2018 жылдың 28 тамызында Астана қалалық Білім басқармасының ата-аналардан заңсыз ақша жинауға тыйым салынатыны туралы бұйрығы шықты. Бұйрықтың орындалуына бақылауды Білім басқармасының басшысы Әнуар Жанғозин өзі жүргізбек.

Жазғы демалыстан соң депутаттар өз жұмысына кірісіп кетті. Парламент Мәжілісінің төрағасы Нұрлан Нығматулин жаңа сессия барысындағы басты міндеттерді атады.

МӘЖІЛІС ЖАҢА ЖҰМЫС МАУСЫМЫН БАСТАДЫ

«Бүгін біз алтыншы сайланған Парламент Мәжілісінің төртінші сессиясының жұмысын бастап отырмыз. Елбасы бірінші қыркүйекте осы сессияны ашып, еліміздің даму жоспарына сәйкес, нақты тапсырмалар берді. Біздің басты мақсатымыз — Президенттің жүктеген міндеттерін өз уақытында сапалы заңдармен қамтамасыз ету. Оның ішінде Мемлекет басшысының жаңа тапсырмаларына орай, әлеуметтік жағдайды одан әрі күшейтуге, экономиканы дамытуға және ұлттық рухани байлықты сақтауға ерекше көңіл бөлетін боламыз», — деді Н. Нығматулин жалпы отырыс барысында. Оның сөзіне қарағанда, қазірдің өзінде Парламент қарауында 50-ден астам заң жобасы бар. Олардың арасында «Мемлекеттік сатып алулар және

квазимемлекеттік сектордың сатып алулары мәселелері туралы», «Табиғи монополиялар туралы» маңызды заң жобаларымен қатар, денсаулық сақтау, көлік, мемлекеттік сатып алулар, АӨК-ті реттеу, сондай-ақ меншік құқығын қорғауды күшейту туралы заңнамалық түзетулер, арнайы экономикалық және индустриалды аймақтар, кинематографияға қатысты құжаттар қамтылған.

ТӨМЕН ЖАЛАҚЫ МАМАН ТАПШЫЛЫҒЫНА ЖЕТКІЗДІ

Алматыдағы қылмыстық ахуалды орталықтан бақылап отыратын мекеме мамандар жетіспейді. Полицияға хабарласқанда жедел қоңырау қабылдайтын операторлар жалақының тым аздығына шағымданып, жұмыстан кетіп жатыр.

Айына небары 36 мың теңге жалақыға еңбек ететін полиция қызметкерлерін ұстап отыру ішкі істер департаментіне онайға соқпасы белгілі. Жыл басынан бері арнайы сынақтан өткен 40 тәлімгердің 8-і ғана

жұмыс істеуге келіскені соның көрінісі. Қаладағы қылмыс туралы ақпарат алғаш осы жерге түседі.

Орталыққа қазір 30-ға жуық қызметкер керек екен. Ішкі істер басқармасы талапқа сай келетін кез-келген адамды жұмысқа қабылдауға дайын екендіктерін айтады. Жедел басқару орталығындағы әрбір оператор тәулігіне 1500 қоңыраудан қабылдауға мәжбүр. Енді полиция 102 қоңырау қабылдау жүйесін 101, 103 сияқты шұғыл желілермен қосуды ұсынып отыр.

АКУШЕР ДӘРІГЕРЛЕР ҚАЙТА ОҚЫТЫЛАДЫ

Астана ауруханаларында ана өлімінің жиілеуінен соң акушер-гинекологтарды қайта оқыту қолға алынбақшы.

Босану үстінде әйелдер бірінен соң бірі қайтыс болып жатқан атышулы перзентхананың бас дәрігері өз еркімен қызметінен кетті. Мұнда соңғы бірнеше айдың өзінде 4 келіншек толғақ үстінде көз жұмды. Бұл оқиға қоғамда үлкен алаңдаушылық тудырғаны белгілі. Қазір дауға қалған медициналық ұйымда ауқымды қызметтік тексеріс

жүріп жатыр. — Қажетті тексерістер мен сараптамаларды құқық қорғау органдарымен бірлесіп өткіземіз. Расында да медициналық стандарттарды бұзушылық болса, тиісті шаралар қабылданады, — дейді бақылауды өз қолына алған ҚР Денсаулық сақтау министрі Елжан Біртанов.

Денсаулық сақтау министрлігі акушер гинекологтардан бастап анестезиолог-ревматологтарға дейін қайтадан жаппай оқытпақшы. Тіпті, ол үшін қала бюджетінен 100 миллион теңге бөлініп те қойылыпты.

ПАРАҚОРЛАР ҰСТАЛДЫ

Павлодар облыстық мемлекеттік кіріс департаменті басшысы мен оның сыбайласын тінту кезінде 160 мың АҚШ доллары, 10 жарым миллион теңге және 9 қымбат швейцарлық сағаттар табылды.

Бұл байлықтың барлығы Ернұр Байқұрманов пен сол мекеменің құрамындағы экономикалық тергеу қызметінің басшысы Азамат Бейсембаевқа тиесілі. Олар кәсіпорны өкілінен алған 100 мың АҚШ долларын қайтару кезінде қолға түсті. Тергеу материалдары бойынша,

шенділер жеке компанияға 1.1 миллиард теңге салықтан жалтаруға көмектескен көрінеді. ҚР Мемлекеттік қызмет пен сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес агенттігінің ресми өкілі Нұрлан Жажинның айтуынша сотқа дейінгі тергеу аса ірі пара алу бойынша жүргізіліп жатыр. Оның санкциясы мүлкін тәркілеу мен мемлекеттік қызметте лауазымды қызметте болу құқығынан айыру мен параның 70-80 еселенген сомасы мөлшерінде айыппұл салуға немесе 10 жылдан 15 жылға дейін айыру жазасын көздейді.

ҮКІМЕТ АҚЖОЛДЫҚТАР ҰСЫНЫСЫН ҚҰПТАДЫ

Үкімет «Ақ жол»-дың ұялы байланысты бұғаттайтын құрылғыларды еркін айналымға шығаруды және сатуды шектеу туралы ұсынысын құптайды – бұл туралы фракцияның үстіміздегі жылдың 20 маусымдағы депутаттық сауалына берген ресми жауабынан белгілі болды.

Естеріңізге сала кетсек, сол кезде «Ақ жол» депутаттары мұндай құрылғыларды пайдалануды шектеуді және оларды арнайы құралдар деп тануды талап еткен еді.

Ақпараттық технологиялардың дамуы аясында ұялы байланыстың қазақстандық операторлары қызмет көрсету аумағын кеңейту мүмкіндігіне ие болып қана қоймай, құқық қорғау органдарының тікелей талабы бойынша, керісінше, ұялы байланысқа қолжетімдікті шектей де алады. Операторлардан бөлек, GSM-сигналды бұғаттау үшін арналған техникалық құрылғылардың көмегімен байланысты шектеу мүмкіндігі де бар. Бұл қадамдар

қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатында жедел-ізвестіру шаралары кезінде және ұлттық қауіпсіздік тұрғысында лаңкестік қатерлердің алдын алу барысында іске асырылады.

«Ақ жол» бұл шаралар мен тиісті шектеулердің толық негізі бар деп санайды. Алайда, кейінгі кезде ұялы байланысты бұғаттаушы құрылғылар ҰБТ өткізу кезінде білім беру жүйесінде кеңінен пайдаланылды. Мәселен, мемлекеттік сатып алулар порталында осындай «бұғаттаушы» құралдарды сатып алу туралы білім мекемелерінен өтінімдерді көруге болады. Елімізде қолданыстағы заңнама «бұғаттаушы» құралдарды таратушылар мен пайдаланушылардың

іс-қимылдарын шектемейді. Аталған арнайы құрылғылар пайдакүнемдік мақсаттарда елеулі түрде экономикалық әрі әлеуметтік залал келтіруі ықтимал екеніне «Ақ жол» депутаттары алаңдаушылық білдірді. Мысалы, төлем терминалдарының, банкоматтардың, шұғыл жағдайларда хабар тарату барысында сымсыз жүйелердің, автодабылдардың жұмыстары бұзылады. Осыған байланысты, «Ақ жол» ҚДП фракциясы жоғарыда айтылған ұялы байланысты бұғаттайтын құрылғыларды еркін айналымға шығарылмайтын және нарықта сатылмайтын арнайы құралдар ретінде белгілеу қажет деп есептейді.

Үкімет «Ақ жол» фракциясы депутаттарының аталған ұсынысын құптады. «Осы мәселені жан-жақты және мұқият зерделеу үшін, соның

ішінде ЕурАзЭҚ шеңберіндегі шетелдік тәжірибені және құрылғылар айналымын ескере отырып, уәкілетті мемлекеттік органдар өкілдерінің және «Атамекен» ұлттық кәсіпкерлер палатасының өкілдерінің қатысуымен Ақпарат және коммуникациялар министрлігі жанындағы ведомстваралық жұмыс тобын құру тапсырылды. Ақпарат және коммуникациялар министрлігі зерделеудің

нәтижелері және қабылданатын шаралар туралы ағымдағы жылғы 20-шы қыркүйекке дейін сіздерге хабарлайтын болады», – делінген Премьер-Министр Бакытжан Сағынтаев қол қойған хатта.

«Ақ жол» ҚДП және оның парламенттік фракциясы сайлауалды бағдарламаны жүзеге асыру және сайлаушылардың тілегін орындау бойынша жұмыстарды жалғастыруда.

«АҚ ЖОЛ» ДЕПУТАТТАРЫ «7-20-25» БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ ОРЫНДАЛУ БАРЫСЫМЕН ТАНЫСТЫ

Президенттің «Бес әлеуметтік бастамасының» жүзеге асырылуын бақылау жөніндегі Қоғамдық кеңес мүшелері – «Ақ жол» ҚДП төрағасы Азат Перуашев, «Қазақстан-2050» жалпыұлттық қозғалыс кеңесінің төрағасы Мұхтар Манкеев, Қазақстан жоғары оқу орындары қауымдастығының президенті Рахман Алшанов және Мәжіліс депутаты Берік Дүйсембинов Шымкентке арнайы іссапармен келіп, аталған бағдарламаның орындалу барысымен танысты.

көңілдері толмаған «Ақ жол» парламенттік фракциясының депутаттары жергілікті билік басшыларына көбірек үгіт-насихат жұмыстарын жүргізіп, туындаған мәселелерді шешу керектігіне назар аударды.

«Кезекте тұрған 36 мың адаммен байланысқа шығып, оларға тікелей осы бағдарламаның шартын айту қажет. Үйлестіру жұмыстары да бар. Яғни осыны қолға алып кірісуіміз керек», – деп атап өтті Азат Перуашев. Өздеріңізге белгілі, қолжетімді баспанамен қамтамасыз ету бойынша тұрғын үйдің шекті құны белгіленген еді. Мәселен, Астана, Алматы, Ақтау және Атырау сияқты қалалар үшін тұрғын үйдің ең жоғары құны –

25 млн. теңге болса, өзге өңірлер үшін 15 млн. теңге.

Осы тұста А. Перуашев аталған бағдарлама бойынша салынған баспананың бағасын 15 млн. теңгемден шектемей, одан да жоғары көтеру жағын ұсынды. «Бұл бағдарлама, біріншіден, әлеуметтік жағдайы төмен отбасыларға қол созу болып табылады. Екіншіден, Шымкент қаласында негізінен көпбалалы отбасылардың тұратынын ескерсек, олар 1-2 бөлмеден гөрі 3 бөлмелі пәтер алғанды жөн көреді», – деді Мәжіліс депутаты. Сондай-ақ, мәжілісмендер бірқатар әлеуметтік нысандарды аралап, жергілікті билік пен кәсіпкерлердің ұсыныстарын тындады.

орналасқан көне өркениеттерден сыр шертетін жәдігерлер де назарға ұсынылды. Әсіресе, Ерейментау мен Қорғалжындағы бағзы заманда өмір сүрген бабалардан қалған ескерткіштер көшірмелері тәнті етті.

Көкшетау – тарихи мекен. Маңайы тұнып тұрған тарих. Келімді-кетімді меймандар осы мұражайға бас сұғып, ұлы дала сырларына қанығады.

«Ақ жол» партиясының
баспасөз қызметі

КӨКШЕТАУ ТАРИХЫМЕН ТАНЫСТЫ

«Ақ жол» ҚДП парламенттік фракциясының депутаты Берік Дүйсембинов бастаған зиялы қауым өкілдері Көкшетау қаласында болып, тарихи орындарды аралады. Халық қалаулысымен елге танымал журналист, жазушы Арман Сқабылұлы және Ақмола облыстық филиалының төрағасы Бақыт Смағұл бірге болды.

Алдымен үш жүздің басын қосқан хан Абылайдың ескерткішіне тағзым етіп, ұлы тұлғаның данагөй істерін еске алысты. Хан ескерткішіне жапсарлас орналасқан Ақмола облыстық тарихи-өлкетану музейін аралап көрді. Музей ди-

ректоры елордалық меймандарға өлке тарихы жайлы мол мағұмат берді.

Мұнда қазақтың басын қосқан Абылай хан мен ұлт азаттығы үшін күрескен Кенесары хан жайлы деректермен қатар, Ақмоланы айнала

АЛТЫН-ВАЛЮТА ҚОРЫН ӘРТАРАПТАНДЫРУ ҚОЛДАУ ТАПТЫ

Ұлттық банк депутаттардың алтын-валюта резервтерін (АВР) әртараптандыру туралы ұсынысын толығымен құптайды – делінген Данияр Ақышевтің «Ақ жол» партиясы депутаттарының сауалына берген жауабында. Еске сала кетейік, ағымдағы жылдың 27-маусымында Азат Перуашев халықаралық саудалық санкциялар мен келіспеушіліктердің артуы, бірқатар ұлттық валюталардың тұрақсыздығы және басқа да халықаралық тәуекелдер аясында алтын-валюта резервтері құрылымындағы алтын қорларын ұлғайту туралы ұсыныспен сауал жолдаған болатын.

«Алтын-валюталық резервтері (АВР) ұлттық қаржы жүйесінің және ұлттық валютамыз – теңгенің тұрақтылығын қамтамасыз етуде маңызды фактор болып табылады», – деп атап өткен еді А. Перуашев. Демократиялық фракция әлемдік экономикада болып жатқан үрдістердің аясында Ұлттық банк пен ҚР Ұлттық қоры жинағының қауіпсіздігіне кепілдік беру мәселесінің өзектілігі одан сайын артып келеді деп есептейді.

Сонымен бірге Ұлттық қордың және Ұлттық Банк резервтерінің жинақтары және негізгі бөлігі шетел валютасы мен шетелдік бағалы қағаздардан тұрады. Мәселен, Ұлттық Банктің резервтерінде шетел валютасы және бағалы қағаздар 57% (17,8 млрд. АҚШ доллары) құрайды; Ұлттық қордың активтерінде бұл көрсеткіш одан да жоғары. 2016 жылғы деректерге сүйенсек, Ұлттық қордың қаражаты шамамен 40% АҚШ-тың валютасы мен құнды қағаздарынан, ал 22% – Еуроаймақтың, 10% – Жапонияның қаражатынан тұрады екен.

Сауалда көрсетілгендей, АҚШ-тың белсенді өзіншілдік (протекционистік) саясатынан күмәнданып қалған кейбір мемлекеттер мен ұлтаралық бірлестіктер әлемдік бірінші экономикадағы сауда қарым-қатынастарын шектеуге және төлем құралы мен резервтік валюта ретінде АҚШ долларынан бас тартып, оған баламасын табудың жолын іздеуге кіріскен. Мұндай жағдайда доллардың беталысын ғана емес (күрт өсуі немесе бірден құнсыздануы), сондай-ақ өзге де елдердің валюталары мен

міндеттемелері сияқты америкалық бағалы қағаздардың өтімді құндылығын да күні бұрын болжау мүмкін болмай барады.

«Байқалып отырған геосаяси және макроэкономикалық тәуекелдерді ескере отырып, «Ақ жол» фракциясы валюта портфелін одан әрі әртараптандыруды жалғастырып, бір валютаның үстемдігінен шығу және ұлттық жинақтағы алтын қорының үлесін көбейту арқылы Қазақстанның алтын-валюта резервтерін қорғау шараларын қабылдау қажет деп санайды», – деп айтылған депутаттық сауалда.

Ресми жауапта Ұлттық Банк фракция депутаттарының ұстанымын қолдап, әртараптандыру мақсатында Ұлттық Банк алтын-валюта резервтері құрамындағы АҚШ долларының үлесін бірте-бірте қысқартқаны жөнінде хабарлады. Егер 2006 жылы ол 67% болса, ал 2018 жылдың маусым айының соңына дейін – 46%-ды құраған.

«Қазіргі уақытта Ұлттық Банктің алтын валюта резервтерінің құрылымындағы алтын көлемі 42,3%-ға жетті, бұл тарихи тұрғыдан ең жоғары шама болып табылады (алтынның ең аз 7,2% үлесі 2006 жылы байқалды). Құн бойынша бұл көлем 12,9 млрд. АҚШ долларын, ал нақты шамада 323 тоннаны құрайды. Дүниежүзілік алтын жөніндегі кеңестің деректері бойынша Қазақстан алтын резервтері бойынша әлемде 16-шы орында», – деп көрсетілген Ұлттық банк төрағасы Данияр Ақышевтің «Ақ жол» фракциясы депутаттарына жауап берген хатында.

ДО КАКИХ ПОР СТРАНА БУДЕТ С НЕИСПОЛНЯЕМЫМИ ЗАКОНАМИ О ЯЗЫКЕ?!

ДВА ЯЗЫКА ДОЛЖНЫ ЗНАТЬ ТОЛЬКО КАЗАХИ?

Если невозможно испросить самое необходимое – ХЛЕБА и ЛЕЧЕНИЯ, ТО КАКОВА ЦЕННОСТЬ ГОСУДАРСТВЕННОГО КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА НЕЗАВИСИМОЙ СТРАНЫ?

После операции Мукагали остался вне обслуживания на казахском языке в больнице №2 в казахской Астане. Об этом он написал на своей странице в Facebook, ища поддержки от друзей. Мы подробно написали об этом случае в статье «Ужас! Больной, не знающий языка России, должен умереть в Астане?» («СҰМДЫҚ! Ресей тілін білмеген адам Астана ауруханасында өлуі керек пе?») на портале «Қазақ үні».

28 июля поговорил с Мукагали Балкыбаевым, спросил о настроении, поддержал его морально. Конфликт разгорелся, когда он обратился на казахском языке к санитарке, убравшей комнату, представительнице другой национальности. Она не только сказала Мукагали: «Говори только на русском языке», но и пожаловалась лечащему врачу Асхату Николаевичу. А Асхат вместо объяснения закона РК о языке побранил Мукагали: «Почему не учишь русский язык, наша власть призывает говорить на трех языках».

Призывают говорить на трех языках, пусть на двух языках, но почему сами сотрудники больницы, ГОСУДАРСТВЕННЫЕ СЛУЖАЩИЕ, РАБОТНИКИ ПО ОБСЛУЖИВАНИЮ НАСЕЛЕНИЯ не говорят на ГОСУДАРСТВЕННОМ – КАЗАХСКОМ ЯЗЫКЕ? ИЛИ ГОВОРИТЬ НА ТРЕХ или ДВУХ ЯЗЫКАХ ДОЛЖНЫ ТОЛЬКО КАЗАХИ?

Эта санитарка, оказывается, еще раз придя, пригрозила: «Завтра придет главный врач».

«В больнице не увидишь ни одной надписи на государственном языке. Например, в этой надписи на русском языке, оказывается, сказано, что здесь нельзя использовать электроприборы и зарядные устройства. Я же, не поняв этого, ставил свой телефон на зарядку», – сказал Мукагали.

В Астане, которую мы так жаждали увидеть как столицу Алаша, Мукагали лежал в больнице, как будто в одной из губерний России, терпя унижения. Нарушителей закона о государственном языке надо привести к ответственности. В соответствии с языковым законодательством РК и Государственной программой развития языков, где определены требования к уровню владения казахским языком государственными служащими, сотрудниками организаций, предоставляющих государственные услуги, а также услуги в сфере обслуживания населения. По какой причине не выполняются требования Государственной программы, подписанной Главой государства? До каких пор наша республика будет страной с неисполняемыми законами о языке и государственными программами?

Недавно в Караганде один казах не смог купить в магазине буханку хлеба на казахском языке – об этом мы писали. Теперь в больнице Астаны больной не может получить лечение на казахском языке. Если невозможно испросить самое необходимое – ХЛЕБА и ЛЕЧЕНИЯ, ТО КАКОВА ЦЕННОСТЬ ГОСУДАРСТВЕННОГО КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА НЕЗАВИСИМОЙ СТРАНЫ?

Несомненно, как неоднократно писали представители национальной интеллигенции, причиной такого плачевного положения государственного языка является 2 пункт 7 статьи Конституции РК о функционировании русского языка, принятый в то время, когда численность казахов составляла меньше 50 процентов. В прошлом году, во время конституционной реформы, на портале «Қазақ үні» было опубликовано Открытое письмо «НЕЗАВИСИМОСТЬ ГОСУДАРСТВЕННОГО ЯЗЫКА ДОЛЖНА БЫТЬ ЯСНО ПРОПИСАНА В ЗАКОНЕ!» («МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІҢ ТӘУЕЛСІЗДІГІ АТА ЗАНДА АЙҚЫН КӨРІНСІН!») 115 представителей интеллигенции, подписанное известными деятелями как Абдиджамил Нурпеисов, Дулат Исабеков, Асанали Ашимов, Кабдеш Жумадилов, Омирзак Айтбаев, Мекемтас Мырзахметов, Торегельды Шарманов и др. Это письмо прочитали около 80 тысяч читателей, написали 150 комментариев в поддержку. А количеству поддержавших читателей в социальных сетях – нет числа.

Это Открытое письмо попало в руки Президента. Об этом упоминалось в официальном отчете о результатах Конституционной реформы руководителя администрации Президента Адильбека Джаксыбекова – это показали в теленовостях, опубликовали в СМИ. Однако еще нет результата. Кажется, пришло время повторно опубликовать это написанное на двух языках Открытое письмо. Потому что об этом просят пользователи социальных сетей, и их количество увеличивается с каждым днем...

Недавно Лидер нации сказал: «Деятельность парламента и правительства должна осуществляться только на государственном языке»,

и эти слова подтолкнули депутатов и министров «перестраивать» свой язык. Теперь пришло время требовать знание государственного языка и в государственных органах, оказывающих всевозможные услуги населению. Вернее, время не пришло, а, как отмечено вверху, то время давно наступило...

То обстоятельство, что Мукагали из-за казахского языка испытал трудности, задело многих. Журналист Жолымбет Мәкіш написал: «Если казах на своей родине не смог получить ответ на казахском языке, то это ужасно! Ведь давно пришло время не подпускать к работе в государственных органах тех, кто не знает государственного языка!»

Прочитав на сайте «Қазақ үні» вышеуказанную статью, известный борец за казахский язык Оғыз Доған заявил: «Ну хотя бы пришла группа из общества «Мен қазақпын» в больницу, ознакомилась бы с ситуацией нашего друга, призвала бы сотрудников больницы соблюдать закон относительно государственного языка! Я сломал ногу, в гипсе!.. Если никто не пойдет, хоть ползком, я пойду!!! Астанчане, сходите, прошу ради Аллаха».

Я сам был в Алматы, поэтому позвонил известному писателю-критику, общественному деятелю Жуманазару Сомжурек о Мукагали: «Сможете узнать ситуацию с больным в больнице, который находится в трудном положении?» Он обещал зайти к акиму Астаны по этому поводу, посетить больного в больнице №2 и узнать ситуацию. Через Жанузака Акима выразил готовность сходить вместе и юрист Жасулан Иса: «Это нельзя так оставлять!» И Марат Аканов обещал сходить...

Социальные сети гудели, горели. Все требовали увольнения лечащего врача Асхата и даже главного врача больницы №2. Просили вмешательства акима Асета Исекешева и министра здравоохранения РК Елжана Биртанова.

Да, наш друг Мукагали, носящий имя прославленного поэта, в казахской Астане не может говорить по-казахски, получая за это унижения. И это в 27-ый год Независимости нашей страны!!!

Куда мы идем?

ОТ РЕДАКЦИИ:

Когда госслужащие заговорят на государственном языке?

Как сообщили ряд изданий, 29 августа группа активистов во главе с юристом Жасуланом Иса посетила больницу №2 Астаны и ознакомилась с ситуацией с Мукагали. По словам юриста, главный врач Иван Лиден собрал своих двух заместителей, врача Асхата Николаевича, непосредственного участника «события», медико-санитарный персонал. И на этом собрании медицинские работники полностью признали свою вину в ситуации с Мукагали. Главный врач от имени коллектива больницы официально попросил извинения у Мукагали и народа.

В свою очередь Мукагали Балкыбаев поблагодарил редакцию «Қазақ үні», а также всех остальных, кто помог отстоять его права и поддержал его.

Этот случай в больнице показал актуальность языковой проблемы, для решения которой необходим комплексный подход: законодательный, административный, образовательный и т.д., в том числе сдача экзаменов всех государственных служащих по государственному языку, как это законодательно требуется для самой высшей должности – Президента РК.

Многих конфликтов можно было бы избежать, если были бы решены законодательные основы функционирования государственного языка. Речь идет о восполнении правовых пробелов в языковом законодательстве, которые у нас существуют на протяжении многих лет. Те же регламенты и стандарты оказания услуг в части госязыка. Все сотрудники компаний, служб, связанных с массовым потребителем, обязаны знать государственный язык. Однако у нас до сих пор законодательно не определен перечень профессий, представители которых должны владеть госязыком.

В законе РК от 11 июля 1997 года «О языках в Республике Казахстан» в статье 24 говорится об «Ответственности за нарушение законодательства о языках»: «Отказ должностного лица в принятии обращений граждан, мотивированный незнанием государственного языка, а также любое препятствование употреблению государственного и других языков в сфере их функционирования влекут за собой ответственность, предусмотренную законами Республики Казахстан».

На данное время в законе есть пункт о «действиях должностных лиц, препятствующих функционированию государственного языка», однако он никогда не был задействован. В общих чертах языковое законодательство РК – за функционирование государственного языка во всех сферах общественных отношений.

Ответственность за нарушение языкового законодательства предусмотрена и в Кодексе Республики Казахстан об административных правонарушениях от 30.01.2001 № 155-ІІ. «Статья 81. Ответственность за нарушение законодательства о языках. Отказ должностного лица в принятии документов, запроса, заявления или жалобы, а также нерассмотрение их по существу, мотивированные незнанием языка, – влечет штраф в размере от десяти до двадцати месячных расчетных показателей». То есть, чем больше граждане страны будут письменно и устно обращаться в государственные органы на государственном языке, тем быстрее чиновники заговорят на нем – этого требует закон.

С другой стороны, зачем доводить дело до суда, если в законе точно прописать, в какой сфере деятельности необходимо обязательное знание государственного языка. К примеру, служащие в государственных органах, кондуктор в общественном транспорте, стюардесса в национальных авиалиниях, продавец в магазине, медсестра в поликлинике, больница и т.д.

Чтобы не случались ежедневные языковые конфликты, подобные в больнице №2 Астаны, президент «Қазақ үні» Қазыбек ИСА, многие представители национальной интеллигенции предлагают исключить 2 пункт 7 статьи Конституции РК о функционировании русского языка, чтобы ясно определить статус государственного языка. Потому что на момент принятия Закона о языках 1989 года наша республика была в составе Советского Союза как «Казахская Советская Социалистическая Республика». И название закона звучало: «О языках в Казахской Советской Социалистической Республике». Ныне пришло время принять закон независимой Республики Казахстан.

Триста лет под русским царём и советской властью дали такой эффект, что казахи перестали быть воинственным народом. Вторая мировая война взбудорила наших мужчин. Мы возложили охрану наших земель и границ на другое государство, что и сейчас продолжается. Это очень опасно. Посмотрите на Израиль. Именно у этого государства мы должны учиться защищать свою территорию. Служить в армии должен каждый гражданин страны, вне зависимости от пола. Равноправие в действии. То, о чём мечтают наши феминистки. Доверять свой суверенитет нельзя никому, какие бы классные договоры между государствами ни были подписаны.

Казахская культура и музыка во многом была сохранена и записана приезжими людьми, исследовавшими казахские степи. Александр Викторович Затаевич и Евгений Григорьевич Брусилловский навсегда остались в нашей истории, внося огромный вклад в сохранение наших музыкальных произведений и песен.

Но результаты русификации, уменьшение казахских школ и резкий рост русских школ дали то, что мы пожинаем до сих пор. Многие казахи потеряли национальную самоидентичность, думая и говоря на русском. В лучшем случае казахский язык был на бытовом уровне. Это не касается тех, кто вырос чисто в казахских аулах и учился на казахском языке.

Независимость дала шанс выжить казахскому языку. Но даже статус государственного языка не дал ему особых преимуществ. Как говорили и писали на русском языке, так и продолжают. Хотя ситуация с разговорным языком намного стала лучше. Кто захотел, тот стал почти чисто говорить на казахском языке. Причём, это не только казахи.

Однажды писал уже, что в бане встретил одного афроамериканца-студента, который чисто говорил на казахском, приехал сюда учиться по обмену студентами. Иностранцы намного быстрее учат казахский, чем местные русские. Чем это вызвано, думаю всем понятно. Язык не повернётся назвать русских менее талантливыми в вопросе изучения языка, чем другие нации. Дело в имперском сознании, которое так и не выветрилось из умов наших сограждан. А всё остальное — отмазки.

А что сейчас? **Казахи продолжают ориентироваться на запад. Если раньше курс был на Москву и русский язык, то теперь это США и Европа и английский язык.** Просто поменяли хозяина в голове. Продолжают оставаться рабами чужих господ. Колонизация нашего сознания не ушла. Причём господ либералы и нацпаты, особенно из стана оппозиции, ратуя за либеральные ценности и критикуя вла-

КОЛОНИЗАЦИЯ СОЗНАНИЯ

Многие годы, как и все вокруг, традиционно отмечал Құрбан айт, не задумываясь о смысловой нагрузке. Даже два раза резал баранов специально, после смерти родителей это было. Но после того, как президент сказал о «Рухани жаңғыру», я задумался о том, как мы живём, каким смыслом наполнена наша повседневная жизнь. Стало ясно, что казахи во многих сферах живут по чужим канонам. КОЛОНИЗАЦИЯ СОЗНАНИЯ – так я назвал это явление.

сти за союз с РФ, сами не понимают, что поменяли одного хозяина на другого. То, что старый хозяин в лице РФ сопротивляется и продолжает идеологическое давление на неокрепшие умы казахстанцев, это другая тема. Очень долгая.

Мы сейчас о том, что казахам нужно почувствовать себя казахами. **В вопросе религии казахи стали резко исламизироваться, чего не было все предыдущие века.** Даже агрессивная политика Российской империи по исламизации кочевников не дала таких результатов. Присланные татары-муллы открыли в Семипалатинске и Уральске медресе, откуда и началась их миссионерская деятельность на благо короны русского царя. Шокан Валиханов описывал деятельность этих мулл и весьма отрицательно, говоря об их вредном влиянии на казахов.

Казах должен быть казахом. Знать свою историю, свою письменность, свою религию, свои обычаи, свои игры и танцы, свои песни и свой язык. Именно знание языка является отправной точкой для этого. Только тогда он может восхититься удачными оборотами речи айтыскера и понимать, кто кого и как победил в словесном споре. Надо понимать, что в Степи споры решались с помощью биев и шешен (красноречивых), которые с помощью пословиц могли ясно показать суть спора. А именно в наших пословицах отражена мудрость наших предков.

Ранее я и сам этого не осознавал и не обращал на это внимания. По мере взросления откуда-то из памяти всплывают слова моей мамы и бабушек, а также разных дедов, сказанные на похоронах или тоях. То, что раньше мы пропускали мимо ушей, как никуда не годную старину, вдруг становится актуальным и мудрым. Отсюда начинается гордость. Без гордости нет истинного суверенитета страны. Без гордости нет патриотизма. Есть только низкопоклонство перед Западом, Китаем или РФ. Рабство духа, короче.

Что касается наших обычаев. Сама наша жизнь даёт чёткий от-

вет всем тем, кто считает казахов мусульманами. В своём ослеплении они начинают вольно трактовать историю, забывая упомянуть основные факты. **Жизнь в юрте и приём пищи вокруг круглого дастархана говорит о равноправии мужчины и женщины.** У мусульман женщины кушают отдельно, чему был свидетелем несколько раз, бывая в гостях у шейхов в ОАЭ. Женщина-казашка никогда не прикрывала лицо паранджой. Даже сама паранджа — это одежда женщин вольного поведения, о чём напомнил в своё время Кемаль Ататюрк своим гражданам.

Наши игры, особенно Қыз куу, где джигит должен догнать девушку и поцеловать в губы, иначе девушка начнёт догонять его и хлестать плетью. Вы можете это представить в исламе? А это наша национальная казахская игра. Теперь похороны. Казахи, как и подобает степняку, философы. Поэтому человек всего лишь гость в этой жизни. Өмір — ол мәнгі ұйқының алдындағы кішкентай ғана серуен (Жизнь это маленькая прогулка перед вечным сном). Поэтому в ночь перед похоронами все бодрствуют и говорят об усопшем, вспоминают его жизнь и хорошие дела. Называется «конак асы». Это не угощение гостей, как некоторые асфальтные знатоки переводят. Человек — гость в этой жизни. Это его прощальный ужин, где с ним прощаются близкие.

Сами похороны казахи делают не в тот же день, как мусульмане, а на третий день. Потом после похорон вечером зажигают лучину (шырак жағады). До 40 дней казахи стараются построить мазар над могилой, а в современном варианте (сильно повлиял советский период) надгробные памятники. Казахи не боятся могил и кладбища, в отличие от других народов. Наоборот, любой путник может заночевать в мазаре, укрыться от дождя и снега там. Там могли даже лошади поместиться. Казахи постоянно навешивают могилы своих предков, а на могилах аулие даже остаются там ночевать. Больные люди, женщины, не способные за-

беременеть, приезжают в поисках исцеления на могилы аулие. Пример тому мой предок — нағашы Ыргызбай аулие.

В исламе не принято делать мазары, памятники, любые надгробия. Просто ровная земля, даже холмик не оставляют. Не принято ухаживать за могилами предков.

Казахи чтут Аруахов, духов предков. И когда за столом мы делаем бата и говорим слова, то это не мусульманская молитва, а слова, обращенные к аруахам. Туда же относятся 7 шелпек в честь аруахов. Потому что казахи верят, что «өлі риза болмай, тірі байымайды» (пока не удовлетворится дух умершего, живые не достигнут цели (букв. не обогатятся)).

Казахи никогда не переступят дастархан, тем более в походном варианте дастарханом зачастую служит постеленная скатерть на землю. Это один из самых сильных оскорблений хозяину дома. Как и перевернуть круглый стол-дастархан. Но в арабских странах арабы-мусульмане спокойно переступают через дастархан, чему я был шокирован.

Отношение к женщинам. Для казаха — это дочь, сестра, мать, бабушка. Самые святые люди. Зачастую старейшие женщины могли возглавить и род, и застолье. Жұмақ ананың табанының астында (рай находится у ног матери) — это знает каждый казах. **При всей своей патриархальности казахское кочевое общество было очень демократичным в отношении женщин.** Оно опережало те же европейские страны, где женщины только во второй половине XX века получили какие-то права. И теперь сравните отношение к женщинам в мусульманских странах с их забиванием камнями, множеством ограничений и прочим мракобесием. А ведь именно это пытаются в XXI веке внести в наше казахское общество наши некоторые имамы. Подконтрольные имамы не так агрессивны, но и они не считают женщину равной мужчине.

Отношение к образованию.

Казахи всегда стремились к знаниям. Множество пословиц и поговорок тому свидетельство. Но развитое устное народное творчество было культурной особенностью нашего кочевого общества. Слова Абая об образовании знают все. А сейчас мои некоторые знакомые, ударившиеся в ислам, говорят, что им не нужна никакая другая книга, кроме Корана. Там есть всё. А то, что европейские страны далеко ушли вперёд и среди мусульман почти нет Нобелевских лауреатов, во внимание не берётся. Надо понимать, что в своё время арабы вкупе с тюрками дали многое для мировой науки. **Но потом религиозный фанатизм свёл роль науки до нуля, и отсюда началась деградация мусульманских стран.**

Нет сирот у казахов. Если отец семейства умирал, то на вдове с детьми женился один из братьев умершего, а его племянники становились его детьми. Это закон аменгерства, который отменили «цивилизованные» колонизаторы, хотя окончательный удар по этому сделала именно советская власть. Тогда появились интернаты для сирот. В исламе такого нет. Сироты были и есть.

Нет тюрем у казахов. Степное право давало возможность урегулировать судебные споры путём договора. Сейчас это называют медиацией; европейцы и пытаются нас ещё учить этому. Даже при убийстве был құн, который надо было заплатить. Конечно, иногда принцип «око за око» тоже срабатывал, но это было нарушение существующих правил. Современная модель государства давно уже скопирована с российской, а потом и советской. Тюрьмы переполнены. Нет силы рода, которая смогла бы помочь оступившемуся человеку. В исламе зинданы были всегда. Это мы знаем не только из сказок, но и из научных источников.

Религия для казахов носила традиционный характер. Поклонение Тенгри и Умай, где ты их сын. В отличие от авраамических религий, где ты раб Божий. Отсутствие посредников в виде муллы или священника. Прямой контакт с Всевышним, с аруахами. Баксы и сыныкшы традиционно лечили людей.

Скотоводы-казахи мудрость перенимали у природы. Следуя её законам, они перешли на кочевое скотоводство, потому что стойловое содержание овец и коз могло привести к вытаптыванию пастбищ, к опустыниванию земель. Без всяких ветеринаров и зоотехников они пасли миллионные стада овец и лошадей. Коров было намного меньше. Постоянная жизнь вместе со своим родом привела ещё и к такому явлению как асар. Все дружно и бесплатно помогали построить жилище соплеменнику. Без всяких закятв и садака. Потому что повседневная жизнь казаха и так наполнена взаимовыручкой и помощью друг другу.

P.S.

Это основные различия. Так вот, всё большее проникновение в свою историю дало мне понимание реальности и желание жить как казах, без всяких чуждых нам религий и обычаев. Оян, казах! Освободились от русификации и попали в плен арабизации. Хотя есть свой путь. Путьномада.

Асхат АСЫЛБЕКОВ

КОЛЛЕКТИВНОЕ «ПОМЕШАТЕЛЬСТВО».

О том, как ЕНТ убило среднее образование в Казахстане

Поводом для написания письма в газету стала статья «Знания – ничто, ЕНТ – все! Почему на учебу «забили» не только школьники, но и учителя?», в которой поднимаются вопросы школьного образования в контексте нравственности. Но прежде чем позволить себе рассуждать на предмет такой «образовательной пустышки», как ЕНТ, хотелось бы немного рассказать о результатах научных командировок в Германию и Бразилию, имеющих прямое отношение к предмету разговора.

ВЫЗУБРИЛ, СДАЛ, ЗАБЫЛ

В Йене, одном из математических центров Европы – университете имени Фридриха Шиллера – получила признание и высшую оценку называемая на Западе «астанинским подходом» казахская программа «Компьютерный (вычислительный) поперечник», разработанная в Институте теоретической математики и научных вычислений (ИТМиНВ) ЕНУ им. Л.Гумилева, директором которого я являюсь. Значение «астанинского подхода» состоит в том, что весь численный анализ в виде естественного продолжения всего того, что сделано к сегодняшнему дню человечеством в области прямого применения математики, обретает новый вид, приспособленный к реальным компьютерным вычислениям.

На следующем научном форуме – международном конгрессе математиков в Рио-де-Жанейро – ваш покорный слуга продемонстрировал полное решение задачи генерирования случайных чисел, не поддававшейся в течение полувека усилиям математиков-информатиков всего мира.

Казалось бы, все в норме: после таких результатов не должно оставаться сомнений в том, что потенциал нашего института обеспечит включение Казахстана в надвигающуюся Четвертую промышленную революцию и эффективное исполнение президентской программы «Цифровой Казахстан».

Однако не все так просто. Достижения казахстанских ученых-математиков, получившие признание на международной научной арене, к сожалению, не по зубам тем, за кем научное будущее нашей страны. Причина банальна – уровень подготовки выпускников казахстанских школ, включая даже РФМШ, НИШ и КТЛ, как показали результаты международной конференции по школьной математике, проведенной ИТМиНВ в 2014 году, недостаточен для их вхождения в мир науки.

Математика есть наука систематическая. Восхождение от подготовительного класса по всей системе среднего и высшего образования к передовым позициям в международной математике-информатике должно быть непрерывным. Но эта цепочка оборвалась лет 15 тому назад из-за ЕНТ.

Вместо систематических знаний по всем школьным предметам, должных стать пропуском в «современный мир», школы дают какие-то ни к чему не пригодные, не развивающие логику и не показывающие уровень знаний «тестовые вопросы».

Вместо многотрудных занятий в школе и дома, с усвоением до уровня подсознания фундаментальных основ мироздания и природы человека, нужно овладеть всего лишь банальной «краткой информацией».

Она не требует усилий для понимания, но полностью удовлетворяет ЕНТ-требования: вызубрил, сдал и забыл. То есть тесты проверяют не знания, а в лучшем случае память, и то краткосрочную, поскольку студенты, получившие по факту высокие баллы, на практических занятиях подтвердить это не могут.

Когда возникает ежегодный летний ажиотаж вокруг ЕНТ, являющегося, по сути, «образовательной пустышкой», создается ощущение коллективного казахского «умопомешательства». Самое печальное заключается в том, что все повторяется из года в год с убийственной для выпускника неопределенностью на уровне правительства РК и акиматов всех уровней.

Есть разные словесные обозначения ужаса – «В дурном сне не приснится», «Проснулся в холодном поту», «Врагу не пожелаешь». Это я к тому, что жизнь школьников, которые хотят получить действительные знания, ЕНТ-экзамен превращает в сплошной кошмар. Когда вся школьная программа состоит из набора «вопросов – предполагаемых ответов, из которых надо выбрать один, и то не всегда правильный», да еще когда на самом экзамене могут возникнуть какие-то вопросы, «которые не проходили», все начинает происходить как в сказке, где велят: «Изучи то, не знаю что», «Ответь на то, не знаю на что».

Казалось бы, хуже такой оценки знаний уже и не может быть. Ан нет! Возвращаясь из упомянутых выше научных командировок, в самолете авиакомпании Air Astana я прочитал статью «Знания – ничто, ЕНТ – все! Почему на учебу «забили» не только школьники, но и учителя?». В ней человек, чье профессиональное призвание – быть носителем «разумного, доброго, вечного», признается на условиях анонимности в своей не порядочности и моральной нечистоплотности: его заставляют (и он не отказывается) решать ЕНТ-задачи с последующей передачей по айфону-смартфону экзаменуемым. Благодаря такой «услуге» фактически неграмотный, но «жизненно продвинутый» выпускник имеет высший балл, а результаты его одаренного, но честного одноклассника выглядят гораздо хуже.

АВАРИЙНАЯ СИТУАЦИЯ

Государство опирается на честных граждан как на фундамент. Однако щедро поставляемая ЕНТ несправедливость (она особенно остро воспринимается в юные годы) никак этому не способствует. Как смириться с тем, что середнячок, а то и вовсе двоечник набирает на ЕНТ заоблачно высокие баллы?

Зато другую часть только-только вступающих в жизнь такой подход к оценке знаний учит цинизму: эти уже с младых ногтей привыкают ко «всяческому хитроству» – например, пронести мобильный телефон, по которому его обслужит учитель.

И уверяю вас: даже при условии абсолютно точного выполнения всех правил проведения ЕНТ высокие баллы никак не означают получение среднего образования по содержанию «энциклопедического уровня» и подготовленность к получению высшего образования по содержанию «профессионального».

Школьный период дается человеку для подготовки к жизни через академическое образование, в котором ключевым является достижение различных «зрелостей». Из них решающей является математическая как систематизированный мощный мозговой аппарат для усвоения и применения нужных знаний. Сервантес когда-то сказал по этому поводу: «Ничто не обходится государству так дешево и ничто другое не приносит так много разного всеобъемлюще полезного, как математика».

В теперь уже далеком 2002 году средние школы Казахстана были обеспечены многоуровневым учебником «Алгебра и начала анализа» на государственном и русском язы-

ках с заключительным школьным материалом. Усвоение последнего гарантировало успешное обучение в любом университете мира. Сегодня же вместо такой уникальной возможности мы имеем то, что имеем – аварийную ситуацию: дети в школах, по сути, не получают математического образования.

В РОССИИ УБИВАЮТ, В КАЗАХСТАНЕ УЖЕ УБИЛИ

Но вернусь к школьному тестированию: это ведь проблема не только Казахстана. Во время обсуждения ЕГЭ (Единый государственный экзамен) в Государственной Думе РФ приводились обоснования в виде «положительного опыта ЕНТ в РК». Думская фракция, в состав которой входили ученые-математики из МГУ, обратилась ко мне с просьбой высказать свое мнение по этому поводу. Я написал резко отрицательный отзыв, поскольку мне с самого начала была ясна разрушительная сущность этой системы.

Российский профессор, доктор физико-математических наук Александр Иванов с обстоятельностью математика в докладе с красноречивым названием «Как ЕГЭ убивает образование в России» во всех деталях показывает всю пагубность ЕГЭ. В обвинительной обшей части этот доклад можно переименовать таким образом – «Как ЕНТ убило образование в РК».

При этом ситуация у нас существенно отличается от российской: в отличие от россиян, мы уже не имеем ни одной средней школы с качественным преподаванием обычной стандартной школьной программы. Все погублено на корню, школьные учебники и программы пестрят грубейшими ошибками. А ведь любая такая ошибка приводит к крайне негативным послед-

ствиям: полученные в школе знания (или незнание) люди понесут по всему миру.

В математике, к примеру, есть такое основополагающее понятие, как «предел функции», за незнание которого в советские времена исключали даже из техникума. Так вот, в школьном учебнике для 10-го класса дано абсолютно ошибочное, исковерканное определение этого понятия.

Разумеется, отмена ЕНТ всех проблем школьного образования, фактически сведенного к нулю, в полном объеме само по себе не решит. Но мы ведь не только критикуем, а, болея за будущее страны, разработали в стенах своего института на бескорыстной основе широкомасштабную, состоящую из нескольких проектов, комплексную программу на 2018-2020 годы для выхода из тупиковой ситуации.

Первый из них – создание на уровне сигнальных экземпляров полного комплекта учебников и программ по школьной математике с первого по последний классы с позиций «математической зрелости». Далее.

Поскольку «в среднем образовании начат переход на обновленное содержание, который будет завершен в 2021 году», то всю школьную программу следует, на наш взгляд, создать в ключе «математике и английскому языку – учебные часы в востребованном количестве, остальные предметы подстраиваются под них». Это предложение основывается на том, что «без овладения английским языком Казахстан не достигнет общенационального прогресса».

Кроме того, разработанная нами комплексная программа на 2018-2020 годы в случае ее принятия решила бы и проблемы учительства. Например, избавила бы от написания изматывающих поурочных планов. Они, мы считаем, должны содержаться в самом госстандарте образования. Программа, о которой идет речь, повторюсь, выполнена фактически бесплатно. Но без соответствующего (очень небольшого бюджетного) финансирования она не может быть реализована.

Нурлан ТЕМИРГАЛИЕВ,
доктор физико-математических наук
camonitor.kz

Сейчас на улицах главных городов Казахстана чаще можно услышать русский язык, а не государственный. И зря, ведь родной язык — это исповедь народа: в нем хранится его история, в нем звучит его душа. Мы решили вспомнить самые интересные факты о казахском языке и предлагает вам их узнать

ТОП-20 фактов о казахском языке

1. Казахский язык знают почти 12 миллионов человек, причем в Казахстане проживает лишь 9 млн из них. Оставшаяся часть находится в странах Средней Азии, Китае и России.

2. Алфавит менялся не единожды: изначально казахи пользовались рунической азбукой, состоящей из 24 букв и знака-разделителя. Позже под мусульманским веянием перешли на арабское письмо. С 1929-го по 1940-й год писали латиницей и только после стали использовать кириллицу.

3. Версию кириллического алфавита, которой пользуются сейчас в Казахстане, разработал С. А. Аманжолов. Принятый в 1940 году, он содержит 42 буквы: 33 из русского алфавита и 9 специфических казахских. Сначала казахские буквы размещались после букв русского алфавита, затем были перенесены на места после русских букв, сходных по звучанию.

4. В 2012 году Нурсултан Назарбаев принял закон, в котором указано, что к 2025 году страна снова перейдет на латиницу.

5. Казахский язык один из первых в мире, для которых была создана уникальная компьютерная азбука — «казновица». Это связано с теми самыми 9 специфическими буквами, которые невозможно передать обычными шрифтами.

6. Даже в Германии вы сможете услышать родной язык: было время, когда в Казахстан переселили с Поволжья этнических немцев, а после перестройки они вернулись на историческую родину, увозя с собой приобретенное знание языка.

7. Владея казахским языком, вы сможете понимать в той или иной степени турецкий, азербайджанский, киргизский и другие языки соседних стран.

8. В словаре казахского языка более 166 тыс. слов, поэтому он считается одним из самых богатых и красивых языков мира.

9. Удивительно, но факт: казахский язык вместе с русским стали первыми в космосе! Это связано с тем, что место приземления капсулы могло быть не на Байконуре, а в казахстанских степях. Чтобы космонавты могли легко найти общий язык с жителями той местности, их снабдили пакетом с данными, на котором написали: «Жолдастар! Мына пакетті кім тапса жакын жердегі жергілікті советке табыс етілсін».

10. Казахи, проживающие в Китае, Пакистане, Иране и Афганистане, по сей день используют арабские буквы алфавита. Более того, такой вариант признали официальным в Или-Казахском автономном округе и на территории Тарбагатайского и Алтайского районов.

12. Латинская версия также сохранилась — ей пользуются в Турции, но официального статуса такой алфавит не имеет.

В казахском языке ударение чаще всего падает на последний слог. Согласные звуки в слогах с твердыми гласными произносятся твердо, с мягкими гласными — мягко.

13. Одной из интересных особенностей казахского языка является отсутствие предлогов. То есть значение русских предлогов в основном передается посредством послеслогов, а также в форме косвенных падежей.

14. Категория рода как такового в казахском языке отсутствует. Поэтому при переводе на русский с этим могут возникнуть проблемы, и стоит обращать внимание на смысл предложения.

15. Самое длинное слово в казахском языке — «канағатта ндырылмағандықтарыңыздан» — состоит из 33 букв и переводится как «из-за вашего недовольства» при уважительном обращении к некоторым лицам.

16. У большинства восточных языков, в том числе и казахского, есть особенность построения предложения — глагол должен стоять в конце.

17. Многие исследователи языков сходятся во мнении, что русское слово «деньги» произошло от тюркского «денге» или «тенге». Так же называется и государственная валюта Казахстана — тенге.

18. Диалектов в Казахстане практически нет, но на северо-востоке, юге и западе некоторые слова звучат иначе.

19. Казахи из Китая пользуются арабской графикой не только в быту, но и в СМИ.

20. Казахский развивается, используя неологизмы и принимая в себя популярные слова из других языков. Но и о родном не забывают: так, слово «процент» заменили на «пайыз», а аэропорт теперь называют «әуежай».

КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК КАК ОРУДИЕ, ЕСТЬ ЖЕ...

КОПИЯ С КАЛЬКИ

Большинство наших чиновников стесняются говорить на казахском. Дело не в языке, понятно. Тут надо страну строить, а знание и использование казахского здорово замедляет любой процесс. Это не шутка, не попытка неуместной глупости, это — правда.

Попробуйте заполнять анкеты на казахском, попробуйте везде ходить и просить документы на казахском. Таких анкет никогда не хватает, да и смотреть будут как на юродивого или шутника. И потом — на казахском их текст не для человека, а для исполнения закона о языках.

Взять даже такую доступную вещь как реклама. 99% рекламных объявлений на казахском — прямая копия русского текста (русский язык в рекламе тоже не русский, а прямая калька с английского).

Но реклама на казахском перещеголяла всех. Копирка с кальки — и в итоге получается невразумительное месиво казахскообразных слов.

Яркий пример — «Менің қалама 1000 жыл» — официальный слоган тысячелетия Алматы. Даже не великий знаток литературного языка видит, что это не казахский язык — это русский язык казахскими буквами, в стране, где 75% выпускников школ — выпускники с казахским языком обучения.

ЯЗЫКОВАЯ ДИСКРИМИНАЦИЯ

Признаемся — казахский язык никому не нужен. Он нужен чтобы «запороть» хорошего кандидата на работу: «не владеет государственным, значит не годится». Если кандидат прошел сквозь все испытания: экзамены, звонки от нужных людей, то всегда есть финальная бритва — знание казахского языка. Который, кстати, никто казахским и не называет. Только — государственным. И это правда — казахским языком назвать это нельзя.

На данный момент казахский язык — это оружие «нужных» и «решающих» казахстанцев против «неправильных» казахстанцев. Этническая принадлежность при этом не так важна, как «правильность». Пока такая ситуация существует — никакой любви к казахскому языку не будет. Больно говорить, но это первая и важная функция казахского языка в госорганах сейчас — разделять. Не русскоязычных от казахскоязычных, а «правильных» от «неправильных». Всего лишь инструмент легальной сегрегации и нерыночной конкуренции.

ЗАПЕРТЫЕ В ЯЗЫКЕ

Но где новейшие школьные и вузовские учебники на казахском? Где доступные по цене казахские переводы классиков мировой литературы? Где государственная поддержка молодых писателей, которые должны воспитывать дух? Читая практические лекции по финансам в одном вузе, я лично столкнулся с отсутствием нормальных учебников на государственном языке.

Еще в 2012 году говорилось о

том, что ежегодно будет выделяться более 4 млрд тенге на развитие казахского языка. На один портал til.gov.kz выделили около 300 тысяч долларов США в одном только 2013 году.

Вместе с тем, я понимаю: нельзя требовать, чтобы мы сейчас построили адронный коллайдер и брали туда ученых со знанием казахского языка. Но даже через сто лет этим ученым неоткуда будет взяться, потому что выпускники школ оказываются один на один с дефицитом знаний, доступных на казахском языке.

НА КАКОМ ЯЗЫКЕ НАПИСАНО ОБЪЯВЛЕНИЕ?

Поэтому отсюда можно вывести вторую функцию казахского языка в его нынешней интерпретации — это запереть растущее поколение выпускников казахских школ в душном, неразвивающемся мире устаревших знаний. Отрадно, что не всегда получается, и наша молодежь осваивает другие языки, на которых пробивает себе дорогу в мир знаний и будущего.

Но таких чрезвычайно мало. И получают они свои знания не через казахский язык, а через английский, русский, немецкий. А остальные выпускники набивают в тесную комнату нынешнего официального «казахства» с его косноязычной рекламой и плохими переводами российских учебников. Сквозь маленькие окошки этой комнаты молодежь смотрит на окружающий мир, где на роскошных машинах спуют те, кто взял на

себя обязательство перед потомками развивать казахский язык.

Те, кто сейчас заламывают руки, сетуя на засилье российской пропаганды — понимают ли они, что это естественный процесс того, что ум тянется к развитию? Если на русском языке больше информации, это значит, что казахский язык проиграл гонку на данном этапе и не отвечает актуальным информационным запросам общества.

По сути, мы не строим казахскоязычную цивилизацию. Нам нечего предложить этому миру уникального, ради чего стоило бы изучать казахский язык.

Зачем нам требования знания казахского к госслужащим, если они не используют его даже на официальных мероприятиях? Нормально ли, что министры практически не владеют казахским, а от госслужащих рангом ниже требуют свободного знания? Поэтому я и пишу сейчас на русском языке, потому что те, кто должен развивать казахский язык — только так меня и поймут.

МЕНЬШЕ ЗНАЮТ — КРЕПЧЕ СПЯТ

Какое независимое государство мы строим, если даже правительство отказывается говорить на родном языке? Не сегодня-завтра у нас доля выпускников на казахском языке достигнет 90%. На каком языке с ними будет общаться правительство? Какой мир, какую казахскоязычную цивилизацию и материальную культуру оставляем мы им?

Язык — исключительное чудо человеческого разума, тонкий, изысканный инструмент объединения усилий, шаг вверх, к абстракции и полету. В то же время язык — великое, могучее оружие, с помощью которого можно ограничить целую нацию в мечтаниях, оскотить целое поколение творцов, вырастив народ, движимый лишь примитивными желаниями.

Такими удобно управлять, никто не спорит. Но с такими ничего не построишь. Выбор за нами.

(Соңы. Басы өткен санда)

Ең бастысы, бұл елде биліктің ашықтығы мен жариялылығы, мемлекеттік әкімшілікте заңдылықты қамтамасыз ету, лауазымды тұлғалардың жауапкершілігі мен парасаттылығы заң жүзінде бекітілген. «Мемлекеттік қызмет туралы» заң нормалары бойынша финн шенеуніктеріне түрлі сыйлықтар алуға, өзге адамдардың есебінен көңіл көтеруге тыйым салынады. Сондай-ақ, жоғары лауазымды тұлғалар, оның ішінде Үкімет мүшелері мен парламент депутаттары жыл сайын өздерінің табыстары туралы декларация тапсырып, оларды халықтың танысуы үшін ашық түрде жариялайды.

Жемқорлықты қабылдамау индексында үшінші орында тұрған Швецияда сыбайлас жемқорлықты жоюға бағытталған кешенді шаралар жүзеге асырылады. Оның ішінде мемлекеттік

45 мың шенеунік пен 20 мың құқық қорғаушы органдардың қызметкерлері бостандығынан айырылады.

Америка Құрама Штаттарының жемқорлыққа қарсы күрес тәжірибесін талдап көрсек, бұл елде парламен ұсталған кез-келген тұлғаны атак-данқына, лауазымына, әлеуметтік жағдайына қарамастан ауыр жаза күтеді. Мысалы, АҚШ тарихындағы ең үлкен қаржылық пирамида – Nasdaq фонд биржасын құрған Бернард Мейдофф инвесторлардың 50 миллиард долларын қымқырғаны үшін екі бірдей өмір бойғы абақты мерзіміне бас бостандығынан айырылды. Ол темір тордың ар жағында 150 жыл өткізуі тиіс.

Әлем елдерінің сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес жүргізудегі тәжірибесін саралай отырып, ол әдістердің ең тиімді деген тұстарын біздің еліміздегі Сыбайлас жемқорлыққа қарсы стратегияға енгізуге болатындай. Әсіресе,

лардың пікірінше, жемқорлыққа қарсы күрестің ең тиімді жолы – мемлекеттік аппарат қызметінің ашықтығын қамтамасыз ету. Әр мемлекеттік органда қатардағы маманнан бастап басшыға дейін әр шенеуніктің жұмысы қоғам мен ақпарат құралдарының назарында болуы тиіс. Екіншіден, мемлекеттік қызметшілерді жұмысқа қабылдау кезінде оларды тамыр-таныстық арқылы емес, білімі мен қарым-қабілетіне қарап алу керек. Сонымен қатар, пара алу кезінде ұсталған қызметкерге ауыр жаза тағайындалып, оның мемлекеттік қызмет саласына қайтып оралуына жол берілмеуі керек.

Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасымыз Нұрсұлтан Әбішұлы сыбайлас жемқорлықтың мемлекеттік қызметшінің абыройына тигізетін нұқсаны мен азаматтардың билікке деген сеніміне селкеу түсіретінін

бар. Ол: мемлекеттік қызметшінің еңбегін кім бағалайды? Қазіргі қалыптасқан жағдай бойынша әр қызметшіні жоғарыдағы басшысы оның қызмет өтіліне, атқаратын функционалдық міндеттеріне сай бағалауы тиіс. Алайда, мемқызметшілер жоғары баға алу үшін бастығына жағымпазданып, оның ығына жығылуы айтпаса да түсінікті. Бұл жерде кіші, орта, жоғары буындағы басшылар қол астындағыларды шынайы мәнінде әділ бағаласа жақсы. Яғни, бұл қадамды жүзеге асыруда біз адами фактормен санасу қажет. Осымен үйлесетін алтыншы қадам бойынша белгіленетін жылдық, стратегиялық жоспарлар мен қол жеткізуге тиісті индикаторларды жоспарлауда олардың қол жетімді болуы шарт. Себебі, Ұлт жоспары бойынша еңбекақы мемлекеттік қызметкерлерге жеке жылдық жоспарларды, мемлекеттік органдар үшін – стратегиялық жоспарларды орындағаны, министрлер және әкімдер үшін – мемлекеттік қызмет сапасының арнаулы индикаторларына қол жеткізіп, халықтың өмір сапасын жақсартып, инвестиция тартқаны үшін, Үкімет мүшелері үшін – интегралдық макроэкономикалық индикаторларға қол жеткізгені үшін жұмысының нәтижесіне қарай төленеді. Аспандағы айға қол созамыз дегенмен, оған жету мүмкін емес екені бесенеден белгілі. Сондықтан да, әр қызметші, мемлекеттік орган, әкімдер мен министрлер, Үкімет мүшелері өз жоспарларын бәрінен озымын деп емес, нақты нәтижеге жұмыс істеймін деп жоспарлағаны абзал. Сонымен бірге, мемлекеттік қызметкерлердің лауазымдық еңбекақыларына өңірлік үйлестіру коэффициенттері қосылады. Бұл мәселе, әлі күнге дейін Еңбек заңнамасымен әлі реттелген жоқ. Өңірлік коэффициентті енгізу үшін Қазақстан Республикасының «Еңбек кодексіне, «Мемлекеттік қызмет туралы» Заңына және т.б. Нормативтік-құқықтық актілерге өзгерістер мен толықтырулар енгізу қажет. Бұл бағытта еліміздің Мемлекеттік қызмет істері жөніндегі Агенттігі жұмыс атқаруы тиіс. Ұлт жоспарының сегізінші қадамы бойынша бір өңірден екінші өңірге ауысып келіп жатқан мемлекеттік қызметшіге жекешелендіру құқығынсыз қызметтік пәтерді міндетті түрде беру қажет екендігі айтпаса да түсінікті. Өзі үйсіз-күйсіз жүрген қызметші жұмысын тиісті дәрежеде орындай алмайды. Тоғызыншы қадам бойынша мемлекеттік қызметкерлердің тұрақты түрде оқу жүйесін занды түрде бекіту, яғни, үш жылда бір рет кәсіби шеберлігін арттыру мақсатында құрылған ҚР Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы мен оның өңірдегі филиалдарының жұмысы дұрыс жүйеге қойылған. Әр мемлекеттік қызметші өзінің кәсіби біліктілігін шыңдап, түрлі семинарлар мен дайындық курстарынан өтуге құқылы. Бұл – оның білімін жетілдіріп қана қоймай, мансаптық тұрғыдан жоғарылауына да септігін тигізеді.

«100 нақты қадам» Ұлт жоспарында көрсетілген осы мақсат-міндеттер тек қана әр мемлекеттік қызметшінің адалдығы мен кәсіби шеберлігінің арқасында жүзеге асып, еліміздің дамуына серпін беруі тиіс. Ол үшін ең бастысы, мемлекеттік қызметшілер бойында отансүйгіштік қасиеттері қалыптасқан, туған жері мен елі үшін қалтқысыз қызмет ететін жоғары парасатты тұлға болуы шарт. Сонда ғана, біздің Отанымыз – Қазақстан Республикасы экономикасы мықты, халқы бай-бақуатты, азаматтарының тұрмысы жоғары елге айналады. Сондықтан да, алға қойылған мақсат-міндеттерді мемлекеттік органдар мен азаматтық қоғам бірлесіп атқаруы қажет. Бірлік – түбі береке екендігін естен шығармай, бірлесіп қамал алатын кезең келіп жетті.

Ербол ТЕМІРОВ,
Павлодар облысы әкімінің баспасөз
қызметінің бас маманы

СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚТЫ ҚАЛАЙ ЖЕҢУГЕ БОЛАДЫ?

құжаттардың жариялылығы, құқық қорғау жүйесінің тәуелсіздігі қағидалары бар. Сонымен қатар, швед парламенті мен үкіметі мемлекеттік қызметшілердің кәсіби жауапкершілігі мен жоғары этикалық стандарттарын заң жүзінде бекітіп берді.

Көптеген елдер сыбайлас жемқорлықпен күресте өздеріне ғана тән әлеуметтік, мәдени ерекшеліктерге мән береді. Мәселен, Қытай Халық Республикасындағы мемлекеттік қызметшілердің партия мектебінде паракорлықпен күресу үшін медитация, қытайлық тыныс гимнастикасы, шығыс жекпе-жектерінің элементтеріне негізделген арнайы жаттығулар өткізіледі. Халық арасында бұл жаттығулар «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы тай-ци» деп аталып кетті. Лауазымды тұлғалар күн сайын «Жемқорлыққа қарсы күрес бойынша өзін-өзі тәртіпке шақыру дағдыларын қалыптастыру жаттығулары» бағдарламасына қатысады. Тренинг барысында олар өздерінен «Маған 15 мың доллар пара берсе, алар ма едім? Ал егер, 1,5 млн. доллар ұсынса ше? Жемқорлығым үшін жазаға тартылуға әзірмін бе? Маған өлім жазасы тағайындалса ше?» деген сауалдарға жауап алады. Айта кету керек, Қытай сыбайлас жемқорлық үшін өлім жазасы ең көп тағайындалатын мемлекет. 2000 жылдан бері Қытайда жемқорлық үшін айыпталған 10 мыңға жуық шендіге өлім жазасы кесіліп, ол жаза жүзеге асырылды. Яғни, орта есеппен әр күн сайын 3 шенеунік өлім жазасына кесіледі деген сөз. Қытайлықтар жемқорлықпен тек медитация және өлім жазасын тағайындау арқылы ғана күреспейді. 2007 жылы бұл елде қалың бұқараға арналған «Сатылмайтын батыр» (Incogruptible Fighter) онлайн ойыны жасап шығарылды. Ойын барысында қатысушылар паракор шенеуніктерді ғана емес, олардың туыстарын да қырып-жояды. Жемқорларды қарумен, магия және азаптау құралдарының көмегімен жазалауға болады.

Сыбайлас жемқорлықпен күрес жоғары саяси деңгейде де жүргізіледі. Шанхай қалалық партия комитетінің төрағасы Чэнь Ляньюй 18 жылға бас бостандығынан айырылса, Пекин мэрінің бұрынғы орынбасары Лю Чжи-хуа алдымен өлім жазасына кесіліп, кейін өмір бойы түрмеде отыратын болды. Сарапшылардың айтуынша, Қытайдағы жемқорлыққа қарсы күрес шараларының нәтижесінде жыл сайын

дамыған елдердің паракорлықпен күрес саясатындағы келесі әдістерді пайдалану біз үшін оңтайлы болар еді.

Біріншіден, сыбайлас жемқорлыққа қарсы заңнаманы одан сайын жетілдіріп, ол заңдардың жүзеге асырылуын салалық органдар тарапынан қатаң бақылауға алу.

Екіншіден, жемқорлықпен қазақстандық қоғамның бірігіп күрес жүргізуі, яғни, азаматтық қоғам институттарының белсенді жұмысы, сыбайлас жемқорлық фактілері бойынша дерек берген қарапайым азаматтардың заңмен қорғалуы және ынталандырылуы.

Үшіншіден, мемлекеттік атқарушы органдарда жемқорлыққа жол бермеу үшін қатардағы мемлекеттік қызметшілердің оңтайлы жұмысын баллдық жүйемен бағалап, олардың жалақысын есептеуде бонустық жүйені қолдану.

Төртіншіден, мемлекеттік сатып алулар мен тендерлер өткізу барысында пайда болатын сыбайлас жемқорлық қатерлерін жою үшін бұл жұмысты барынша ашық және жария түрде өткізу.

Бесіншіден, азаматтық қоғам арасында сыбайлас жемқорлыққа төзбеушілік дағдысын қалыптастыру мақсатында коррупциялық құқық бұзушылықтардың мониторингі мен сараптамасының жаңа түрлерін енгізіп, оларды кәсіби одақтар тарапынан талқылап, халықтың арасында түсіндірме жұмыстарын жүргізу. Сондай-ақ, сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес барысында халықаралық ұйымдармен байланыс орнату.

Еліміздегі тәуелсіз саясаттанушы-

жақсы түсінгендіктен өзінің 2015 жылғы 20-шы мамырда қабылданған «Бес институционалдық реформаны жүзеге асыру жөніндегі 100 нақты қадам» Ұлт жоспарының бірінші әрі басты реформасы «Кәсіби мемлекеттік аппарат құру» бойынша нақты міндеттер жүктеп, тиісті тапсырмалар берді. Ұлт жоспарының бірінші және екінші қадамдарына сәйкес мемлекеттік қызметке қабылдау төменгі лауазымдардан басталып, мемлекеттік қызметшілердің лауазымдық өсуі олардың іскерлік қасиеттерінің негізінде жүзеге асырылуы тиіс. Яғни, мемлекеттік қызметке тұрған азаматтар ендігі жерде төменгі лауазымда ең кемі үш жыл қызмет ету арқылы ғана ары қарай жоғарылауға мүмкіндік алады. Лауазымдық өсу жолы мемлекеттік қызметшінің «аға-көкелерінің» арқасында емес, оның жұмыстағы белсенділігі, тиянақтылығы, өз міндеттерін орындаудағы жоғары жауапкершілігі сияқты іскери қабілеттерге ғана байланысты болады.

Ұлт жоспарының үшінші және төртінші қадамында көрсетілгендей мемлекеттік қызметке алғаш рет тұратын тұлғаларды үш сатылы іріктеу жүйесін енгізіп, оларға міндетті түрде сынақ мерзімін тағайындау арқылы мемлекеттік қызметке кездейсоқ келген азаматтардан арылып, өз ісіне берілген, кәсіби қызметшілер санын арттыру көзделіп отыр. Бесінші қадамда айтылған мемлекеттік қызметкерлердің жалақысын оның жұмысының, жасаған еңбегінің нәтижесіне қарай өсіру. Бұл жерде көңілде қалатын түйткілді мәселе

				Ясир-гүрсіл	Скан-ворд газеті
Қарақат, Бүлдірген	Шытырман шығарма		Дуана	"Иллиада" кейіпк.	Өрт	Қамыр	Абысын-...			
... Павел				Лезгинка ұраны	Марқа					Дүшпан
	Орда бұзар жас		Еру (син.)			...-жұлақ	Науа			
	Діни мереке					Сүйінбай әкесі	Өтемақы	... Мария		Наным
			Үй жиһазы	Ағаш түрі		Зиянкес (син.)				
	Өзбек қаласы		Ағаш көркі ...					Шығын		Тойота-... (көлік)
				Қой тұқымы	АҚШ елбасы	Оқушы қауым				
Іскер (син.)	Күйеу анасы	Жаңа жыл сөні	Талант				Қар өрнегі	Шырай (син.)		Латвия қаласы
			Беймәлім көрініс				Күйдіру (син.)	Егіздер		
	Бөшке		Футбол ұйымы	Құда түсу (син.)					Өң (син.)	Жаяу ...
			Екеу			Лава	Мәртебелі			
	Айыр			... Хамиди				Алматы сауда үйі		Тіс түрі
	Өріп түрі	Туған жер			Аймақ					
					Алмұрт тәрізді жеміс	... бен Ладен	Жерлес (син.)	Мұң		
	Италия астанасы		Александр ... (орыс ақыны)				Әлем аруы			Саудагер мақсаты
				Медиа ...	Шай қалдығы			Бармау (ант.)	Зер	Тайпа
Геом-қ фигура	Норвегия					Қоғам туыс-тас өсімдік				
			Шыр-мауық		Көпір			Береке		
Телефон сөзі		Мед-қ жеңілдік				Сипану				

Дайындаған: Қажымұқан ҒАБДОЛЛА

ӘЗІЛ-ШЫНЫ АРАЛАС

Директор лауазымына отырған әдепсіз бір кісі жүргізушісінен сұрайды: – Айтшы шопыр бала! Есек пен шофердың арасында қандай айырмашылық бар?

Жүргізушісі біраз ойланып ұялған сыңай танытып: – Білмедім, бәсеке, – дейді. Сонда бастығы: – Есекке “ышша” десең тоқтайды, ал шопырға “тоқта” десең тоқтайды. Жүргізуші бұған іштей ашуланады, бірақ бастығы болғандықтан, ешнәрсе айта алмайды. Біраз уақыттан кейін жүргізуші директордан сұрайды: – Бір сұрақ сұрасам бола ма, бәсеке? – Иә, сұрай бер. – Есек пен бастықтың арасында не айырмашылық бар? – Таппадым, айтшы жауабын! – Ант етейін бәсеке мен де таппадым... ***

Анатомия сабағынан емтихан өтіп жатыр. Профессор: – Адамның қай мүшесі “Махаббат символы” деп есептеледі? – Әйелдің бе, еркектің бе? – Еее, заман-ай, біздің кезімізде бұл сұраққа студенттер “Жүрек” деп жауап беретін. ***

Бір келіншек дәрігердің қабылдауына келеді. – Гинекологсыз ба? – Жоқ, гинеколог емеспін, бірақ, қарап берейін... ***

Баяғыда бір апамыз жетінші күйеге тиіп бара жатып: – Өстіп жүріп бұзылып кетпесем болды ғой! – депті.

№34 санда шыққан сөзжұмбақтың жауабы

Қ	С	БА	МА	КО	Р	К					
Ұ	Л	Т	И	И	У	БА	РИ	И			
Б	О	І	Л	Г	Е	Р	І	Ф	Н		
Ы	ЛА	К	Р	А	Б	РИ	К	О	С		
Л	Н	Б	Е	Л	Г	І	НА	ЗА			
А	МА	ТИ	Н	А	Л	ТА	ТА	Р			
А	РЕ	ЛЬ	С	І	ДО	Л	Ы				
Н	ЕН	У	О	М	С	К	Л	Б			
Е	С	Е	К	С	Р	Т	И	НА			
А	О	РА	СА	Н	ЛА	К	Е	Й			
А	Р	К	Т	И	КА	И	К	А	Р	М	
Д	МА	Р	КА	ЛА	ПА	С					
Ж	А	З	Д	Г	РА	НА	ТА				
А	РА	БИ	КА	Г	Н	М					
В	Е	Т	Е	РИ	НА	Р	Ү	Н	Д	І	С
Н	А	ТА	ША	Л	И	А	НА				
Н	Е	Ш	Е	Л	Е	А	С	І			
А	А	А	З	А	МА	Т	СА	ША			
Ш	Ы	Ғ	Ы	С	С	И	СА	А	Л	Е	Н
А	И	СА	У	РА	Н	НИ	КА				

Әлемдегі ең биік мүсін

Үндістан үкіметі Вардора қаласының маңында Гуджарат штатындағы жасанды көлге елдің ұлт көсемдерінің бірі, қоғам қайраткері – Валлабхай Пательдің құрметіне арнап мүсін тұрғызып жатыр.

Ахмедабад қаласында заңгер қызметін атқарды.

Оның биіктігі – 182 метр. Астындағы тұғыртасымен қоса есептегенде биіктігі 240 метрді құрайды. Бұл Нью-Йорктағы «Азаттық» мүсінінен екі есе биік болса, қазіргі күндегі ең биік мүсін қытайдың Хэнань провинциясындағы 128 метрлік Буддадан 54 метр биік болады.

Патель 1875 жылы 31-қазанда Үндістанның Надияд қаласында дүниеге келді. Жоғары мектепті бітіргеннен кейін заң факультетін тәмамдап, қорғаушы болып жұмыс істей бастады. 1900 жылдан бастап 1910 жылға дейін Годхра мен Балсад қалаларында қылмыстық істер бойынша қорғаушы болды, осы кезеңде Патель Үндістанның ең танымал және табысты адвокаттарының бірі еді. 1910 жылы Лондонға барды. 1913 жылы Валлохайма Үндістанға қайтып келіп,

Ахмедабад қаласында заңгер қызметін атқарды. Оның тұлға болып қалыптасуына Махатма Гандидің тигізген әсері өте зор. Патель Махатманың Үндістанның тәуелсіздікке жетуіне деген ұмтылысын қолдады және Гандидің адал ізбасары болды.

Ағылшындардан Үндістан тәуелсіздік алғанан кейін Валлабхай вице-министр қызметін атқарды. Патель Үндістанның шекараларын сақтап қалу жолында үлкен күш жұмсады. Халықты күшпен, қарумен емес, тыныш жолмен біріктірді. Елдің алдындағы осындай қызметі

үшін халық оны «Сардар» (жетекші, көшбасшы) деп атап кетті. Валлабхай Патель 1950 жылы 15 желтоқсанда Бомбейде қайтыс болған.

Бұл мүсіннің құрылысына Үндістан үкіметі 430 миллион доллар жұмсаған. Үндістанның премьер-министрі Нарендра Модидің айтуынша, ескерткіш Үндістанның халықаралық беделін арттырып, туристерді Гуджарат штатына тартады. Нодидің өзі жобаға 34 миллион доллар қаржы бөлген. Құрылысқа 5700 тонна болат пайдаланылған. Мүсінде көрмелер залы, мұражай, 153 метр биіктікте тамашалау алаңы болады. Мүсін жағалауға 3,5 шақырым қашықтықта орналасқан.

Жоба авторлары «Michael Graves Architecture & Design» компаниясы жетекшілерінің айтуынша, құрылыста күндіз-түні 2400 жұмысшы тынбай еңбек етіп жатыр және барлығы уақытылы аяқталады. Мүсіннің салтанатты ашылу рәсімі 2018 жылдың 31 қазанына жоспарланған.

МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛ МЕРЕКЕСІ ҚҰТТЫ БОЛСЫН!

Биылдан бастап Алаштың рухани кәсемі, тіл ғылымының атасы Ахмет Байтұрсынұлының туған күніне орай Қазақстан халқы Тілдері күні 5-қыркүйектен басталып отыр. Бір жағынан бұл дұрыс секілді. Өйткені, Кеңес империясы кезеңінде, қабылданғалы бері 30 жылдай болса да, Тәуелсіздік алғалы 27 жыл болса да толық орындалмай келе жатқан Тіл заңымыз енді Алаш кәсемі Ахмет Байтұрсынұлының атын алғасын, серпіліс пайда болып, нәтижесін көрсетер деп үміттенеміз.

Кеше ғана Астанада ұшақтан түссем, «Ақ жол» партиясы орталық офисінің алдында Астанадағы №2 аурухананың басшыларын Мемлекеттік тілді менсінбегені үшін кешірім сұратқан Мұқағали Балқыбаев бауырым күтіп тұр екен. Қазақ тілін қорғаймын деп киын жағдайда қалғанда қолдау жасаған

бізге, «Қазақ үні» ұлттық порталына алғысын айтуға әрі танысуға келген екен. Сайттың бас редакторы, дарынды акын Азамат Тасқараұлын шақырып алып, кафеден үшеуіміз шәй іштік. Мүдделес тілектес болған соң, бұрыннан араласып жүргендей әңгімеміз жарасып кетті. «Ержесіз жекпе-жек» күресінен Мұқағали Астана қаласы бойынша өткен чемпионаттың екінші орын жүлдегері екен. Ережесіз күрес шебері енді ереже түгілі, заңсыз тіл үстемдігіне қарсы күреске бел байлап отыр...

Біздің шақыруымызбен Мұқағали Тіл мерекесі жиынына да келді. Концерттен кейінгі жайылған дастарханға да ертіп барып, Тіл комитеті төрағасы Қуат Бораш және Ербол Тілешов бастаған тіл саласының басшыларымен, белгілі акын-жазушылармен таныстырдым. Қуат Бораш Мұқағалиды кездесуге шақырды.

Мемлекеттік тіл және ұлт мүддесі үшін қайраты бойына сыймай жалындап тұрған Мұқағали бұл жиыннан қуаттанып, әсерленіп қайтты.

МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛ МЕРЕКЕСІ ҚҰТТЫ БОЛСЫН!

Қазыбек ИСА

Сондықтан да, бүгін Астанадағы Қазақ-концерт залында Мәдениет министрлігі Тіл комитеті Шаяхметов атындағы «Тіл-қазына» ұлттық орталығында Қазақстан Халқы тілдер мерекесі аталып өтті.

Мәдениет және спорт министрі Арыстанбек Мұхамедиұлы Мемлекеттік тіл мүддесі үшін қайрат көрсетіп жүрген бірнеше тіл күрескерлерін Құрмет грамотасымен марапаттап, сыйлық тапсырды. Оның біреуіне біз де ие болдық. Сонымен бірге «Қазақ» радиосы ұйымдастырған Астананың 20 жылдығына арналған жас ақындар мүшәйрасының жүлдегерлері де марапатталды.

■ МӘДЕНИЕТ

ҒҰМАР ҚАРАШТЫҢ кесенесі ашылды

Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласына сәйкес «Туған жер» бағдарламасы аясында кесене Жәнібек ауданы Борсы ауылынан 12 шақырым жерде орнатылды. Кесененің ашылу рәсіміне қатысқан облыстық мәслихат хатшысы Мәлік Құлшардың айтуынша, Ғұмар Қараштың жерленген орны Қазақстанның 100 киелі орындарының қатарына енгізілген болатын. Осыған орай кесене орнату қолға алынған еді.

Жалпы, облыс бойынша «Рухани жаңғыру» бағдарламасы аясында көптеген жобалар қолға алынып, жаңадан әлеуметтік-мәдени нысандар бой көтерді. Соның ішінде Ғұмар Қараштың кесенесі ерекше орын алады. Қазақ халқының азаттық алуын аңсап өткен Ғұмар Қараш «Көреміз бе?» деген өлеңінде сол қилы заманның өзінде-ақ:

«Жарық жолға бастаушыға ереміз бе, Ақ жүректі шын ерлерге сенеміз бе? Таза қанды, кірсіз жанды

қазақ жұрты

Өз алдына ел болғанын көреміз бе? Алды-артын мейлінше байқап алып, Төңіректе не бар, не жоқ,

көзін салып,

Өз тізгінін қазақ ұлы өзіне алып, Өз алдына жұрт болғанын көреміз бе?» – деген болатын. Бабамыздың

сол арманы бүгінде толығымен орындалып отыр. Жиында аудан әкімі Азамат Сафималиев кесененің бой көтеруіне атсалысқан ел жанашырларына ризашылығын білдірсе, облыстық мәдениет басқармасының басшысы Қадырболат Мұсағалиев, ғұмартанушылар, тарих ғылымдарының кандидаты Бактылы Боранбаева, журналист Қазыбек Құттымұратұлы және басқалар аталған шараның маңыздылығын, Ғұмар Қараштың есімін мәңгі есте қалдыру, оның бай мұрасын зерттеу жұмыстарының жалғаса беретінін атап көрсетті. Ғұмар Қараш атындағы қордың төрағасы Ахмедияр Батырханов құрылыс жұмыстарын атқарған азаматтарға алғысхаттар табыс етті.

Елжан ЕРАЛЫ

Меншік иесі:
«Қазақ үні» ЖШС
ҚАЗАҚ ҮНІ
Президент –
Редакторлар кеңесінің төрағасы –
Қазыбек ИСА

Бас редактор – Құлтөлеу МҰҚАШ
Бас редактордың бірінші орынбасары – Зейнолла АБАЖАН
Бас редактордың орынбасары – Азамат ТАСҚАРАҰЛЫ
Жауапты хатшы – Гүлмира САДЫҚ

Бөлім редакторлары:
Дастан ЕЛДЕС (орыс редакциясы)
Нұрлан ӘБДІБЕК (қоғам)
Айнұр АХМЕТ (мәдениет)
Нұржан АСАН (көркемдеуші)

АЙМАҚТАҒЫ ТІЛШІЛЕР:
Астана тілшілер қосыны:
Азамат ТАСҚАРАҰЛЫ
(8-702-931-89-86)

Ақмола облысы:
Бақыт СМАҒҰЛ (8-701-626-77-66)
Арқалық қаласы:
Нұрсұлтан НҰРМАН
(8-702-688-84-87)

Алматы облысы:
Айтқын БҰЛҒАҚ (8-702-239-62-99)
Мәди ИСЛАМ (8-775-119-12-13)
Мырзағали НҰРСЕЙІТ (8-701-771-6496)
Қанат БІРЖАНСАЛ (8-775-323-0850)

Батыс Қазақстан облысы:
Қажымұқан ҒАБДОЛЛА
(8-701-111-61-05)
Жезқазған қаласы:
Жанат АСАНҚАЛИ
(8-702-384-12-00, 8-707-261-20-98)

Сәтбаев қаласы:
Абдолла ДАСТАН
(8-71063) 7-20-97, 8-777-302-46-79)
Қарағанды облысы:
Ахметқали ХАЛЕНОВ (8-701-450-30-18)

Қостанай облысы:
Төлен РАМАЗАНҰЛЫ (8-701-174-06-70)
Семей қаласы:
Рахат АЛТАЙ
(8-775-998-15-39)

Маңғыстау облысы:
Сағындық РЗАХМЕТ (8-775-379-84-88)
Түркістан облысы:
Әбдіғаппар АЙДАР
(8-702-475-75-66, 8-771-390-73-75)
Асылхан ӘЛІ (8-701-626-88-32)

Түркістан қаласы:
Әтіргүл ТӘШІМ (8-702-489-47-23)
Атқарушы директор –
Қаныш ЖАРЫЛҚАСЫН

Тарату бөлімі:
Алматыда:
Асхат ТЕЗЕКБАЕВ
(8-701-499-27-80); (8-777-115-13-49)

Астанада:
Айтқали ТАБЫС
(8-705-266-38-82; 8-707-751-95-40)
Шымкентте:
Мүтән ИСМАЙЫЛ (8-701-692-1340),
Астанада «Алты Алаш» (87015728847)
дүңгіршіктерінде сатылады

Газет ҚР Мәдениет және ақпарат министрлігінде 19.12.2012 жылы тіркелген.
Күлкі №13976-Г (Алғашқы күлкі №1270-Г, 01.08.2000 жыл).

Автордың пікірі мен редакция көзқарасы сәйкес келе бермейтінін ескертеміз. Қолжазбалар өңделеді және қайтарылмайды. Жарнама мәтініне жарнама беруші жауап береді.

Газеттен көшіріліп басылса, сілтеме жасалуы шарт. Газетте «Қазақпараттың» материалдары пайдаланылды.

Газет «Қазақ үні» компьютер орталығында беттелді
АЙЛЫҚ ТАРАЛЫМЫ – 60 000
ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380

Редакцияның мекен-жайы:
050006, Алматы қаласы, Қалқаман-3 ықшамауданы, К.Сейітов көшесі, 11 үй
Байланыс телефоны:
8 (727) 398-57-31

E-mail: qazaquni2000@gmail.com
www.qazaquni.kz
Кезекші редактор –
Гүлмира Садық

ТОО «Қазақ үні»
БИН 000540006784
ИИК KZ508560000000385541
АГФ АО «БанкЦентрКредит»
г. Алматы, БИК КСВКЗКХ, Кбе 17
Газет «Алматы-Болашақ» баспаханасында басылды. Алматы қ., С.Мұқанов к., 223 б.
Көлемі: 6 баспа табақ

ⓐ – материалдың жариялану ақысы төленген